

DÜŞÜNCE YAZISI-OPINION PAPER

EDİTÖRE MEKTUP I:

ÖLÇMECİLERE ‘BULAŞAN’ YENİ YANILGILAR VE YANLIŞLAR*

Adnan Erkuş¹

Öncelikle şunu belirtmekte yarar var: Bilimde, nasıl ki deri-dil-cinsiyet vb fark olmazsa, yerli-yabancı farkı da olmaz; bilim, bilgi üretme yoludur ve bilimsel çaba kimsenin tekelinde değildir. İkincisi, bilimin kendi kendini yanlışlayan yönü, onun ilerleme tekerleğini oluşturur; dolayısıyla, yeni dediğimiz bilgiler zamanla eskimeye yüz tutabileceklerdir. Bu iki özellik, bilimi dogmalardan ayırır. Bu bakımdan, alanımızda daha çok dışa bağımlı olduğumuz için “yabancılar yapmışsa iyidir, biz onlardan iyi mi bileceğiz” türü bir açıklama bilimsel olmaktan öte psikolojik temellidir. Öte yandan, yine psikolojik temelli bir durum da, yeni bir şeyler önerileceğinde eskinin inkârıdır. Yeni bir şeyler önerirken elbette eski eleştirilecek, zaten yeni onun için yenidir; ancak eskiyi tümünden inkâr etmek başka bir şeydir. Bu inkâr, öneriyi yapanın kendisine yer açma çabası olarak değerlendirilebilir; ancak inkâr ederek öncekileri ötekileştirmek ve ister istemez yapay karşıtlıklar yaratmak, kişinin kendisine kısa erimli yararlar sağlasa da, uzun dönemde kendisine de ve özellikle de bilime yarar değil zarar getirecektir: Kafalar karışacak, çözmek için de önemli bir zaman ve emek harcanacaktır. Bunlardan bazıları, bugün artık “bilimsel” değerinin ne olduğu açığa çıkmış olan “duygusal zekâ”, “çoklu zekâlar” konusundaki örneklerdir.

Aşağıdaki kısımlarda, yerli ya da yabancı pek çok ölçme ve değerlendirmeci tarafından “yeni” etiketi altında ileri sürülenlerin, *varolan görgül birikim ve mantıksal akıl yürütme temelinde* nasıl yanlışlar ve hatta yanlışlar olduğunu sergilemeye çalışacağız. Bu kısa yazıda, bu yanlış ve yanlışların tümünü ele almak olanaklı olmamakla birlikte, bazıları ele almak bile görgül birikimle olan çelişkinin ve mantıksal akıl yürütme hatalarını ortaya çıkarmak açısından yararlı olabilir; yeter ki, psikolojik körlükten kurtulunabilinsin...

Bazı Yanlışlar ve Yanlışlar

Yanlışlara bir örnek: “Kahrolsun geleneksel ölçme yöntem ve araçları, yaşasın alternatif ölçme yöntem ve araçları”! Bir kere sözcük anlamıyla bakılacak olursa, “*geleneksel*, tarihsel olarak eskiden beri süregelen, bilindik” anlamına gelmektedir (TDK, 2009). “*Alternatif* sözcüğü de bir şeyin yerine başka bir şeyin konabilmesi”ni ifade eder (TDK, 2009). Bazı son moda ‘geleneksellik’ etiketlerini, üstelik Thissen ve Wainer’dan (2001) aktaralım: “*Geleneksel çoktan seçmeli ‘sorular’*” (s:2), “*son gelişmeler çoktan seçmeli ‘testler’ ile açık uçlu, performans uygulamaları hatta portfolyo materyallerini bir araya getirmektedir*” (s:3), “*çoktan seçmeli testlerin dışındakiler herhangi bir çoktan seçmeli bileşen olmaksızın puanlanırlar*” (s:3) gibi.

Şimdi her şeyden önce, şunları soralım: Çoktan seçmeli maddelerin (veya onların deyimiyle ‘testlerin’) *geleneksel* bir uygulama olduğunu kim tarihsel olarak araştırdı da buldu? Hatta şu iddia edilemez mi; “Asıl geleneksel olan açık uçlu maddelerdir; Antik Yunan felsefesi Socrates’ten beri hep soru sormaya ve açık uçlu cevaplar almaya dayanıyordu”? Şöyle bir savunma getirilebilir elbette: “Biz

¹ Prof. Dr., Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, adnanerkuspsi@gmail.com

özellikle Klasik Test Kuramının, özellikle de Gulliksen-Guilford sonrasının furyasından bahsediyoruz; elbette tarihsel olarak bilemeyiz, araştırmadık”. Savunmaya karşı savunma: Bahsettiğiniz zaman diliminde, çoktan seçmeli maddelerden başka bir madde formatı kullanılmıyordu; sözünü ettiğiniz bilimcilerin kitaplarında sadece çoktan seçmeli madde formatı mı ele alınıyordu? Açıktır ki, geleneksel-alternatif ayırımı yapanların bunları açıklamaları ve kanıt sunmaları gerekmektedir.

Peki, “alternatif” araçlar olarak neler öne sürülüyor, onları ele alalım. “Portfolios”, “taşınabilir yapraklar” anlamına gelir. Tüm mimarlık ve güzel sanatlar öğrencilerinin elinde, içinde yaptıkları çalışmaların bulunduğu bu çantaları görmeyeniniz yoktur. Hatta belki de Leonardo Da Vinci ve Michelangelo’dan önce de ressamların elinde, çalışmalarını içine koydukları bu çantaların olduğu ileri sürülebilir; inanmayan araştırsın. Mimarlık ve güzel sanatlar öğrencileri için bundan daha doğal başka bir şey olabilir mi? Bunun neresi yeni, neresi neye alternatif? Kompozisyon *yazma becerisi*, bugüne kadar çoktan seçmeli maddelerle mi ölçülüyordu? Ölçülebilir mi? Sahi, meslek liselerinde ve yüksek okullarında, performans nasıl sergileniyor ve ölçülüyor?

Peki, bir temel eğitimde ölçme-değerlendirme dersi almış bir öğrenciye, “eğitimde başarıyı ölçmede genel olarak ve sıklıkla kullanılan kaç tür madde vardır” diye sorsak, vereceği cevap bellidir: Çoktan seçmeli, kısa cevaplı, eşleştirmeli, doğru-yanlış, açık uçlu. Peki, “bu madde türlerinin tümü bir arada bir geniş ölçekli test uygulamasında (örneğin, bir buçuk milyon adayın girdiği LGS’de) kullanılabilir mi”, “kullanılamaz”. Peki, “küçük sınıf içi testlerde”; “evet, kullanılmalıdır da”. Peki, bunların nesi yeni? Sevgili öğretmenim, sen bunları kullanmıyorsan, ölçmecilerin günahı ne?

Bir başka sav, “*geleneksel* çoktan seçmeli maddeler yerine (veya “*tamamlamak*” için yanında), performans görevi, proje, portfolyo vb *alternatif* ölçme yöntem ve araçları kullanmalıyız” Neden? Zaten kullanılmıyordu mu? Ama nerede, ne zaman, ne için? “Bireylerin tepkilerini seçeneklere sıkıştırıp kalmayın, bırakınız tepkilerini serbestçe versinler; bu şekilde onları daha iyi ve derinlemesine anlarız.” Elbette ki psikometristlerin bütün derdi zaten doğrudan gözlenemeyen örtük yapıları anlamak ve ölçmek değil mi? Hangi odak grup görüşmesiyle, söylem çözümlemesiyle veya eylem araştırmasıyla zekanın bileşenleri, kişiliğin yapısı ‘derinlemesine’ ortaya çıkarılabilir ki!? “Anlatan” ve “anlayan” insan olduğuna göre (ve de herkesin fenomenolojik alanı ve algısı farklı olacağına göre) kim bu yapıların ne olduğunu nasıl çözebilecek ve ölçülüp iletilebilir hale getirebilecek? Galiba, ölçme tarihinin ta ilkel aşamalarına dönmek istenmesinin ayak sesleri duyuluyor. Öte yandan, “insanların tepkilerini seçeneklere sıkıştırmayalım”, iyi güzel de “ayrıntılı puanlama anahtarı” (‘analitik rubrik’ dersek daha iyi anlaşılır!), “kontrol listeleri”, “dereceleme ölçekleri” gibi değerlendirme araçları neden yapılıyor, bu gereksinim nereden doğuyor? Hani, bireyleri seçeneklere sıkıştırmayacaktık? Peki şu analitik rubrikler yeni ve alternatif araçlar mı? Bunu merak edenlere, özellikle endüstri psikolojisi tarihini okumalarını (Farr, 1997) salık verebiliriz.

Bir başka sav: “Davranışçılığın hâkimiyetinde (ki onlar zaten “pis materyalistlerdi”) insanları ölçüp biçtik; oysaki bakın bilişsel psikoloji diye bir şey var; artık o alternatif olmalı.” Bilişsel psikolojik yaklaşım ne zaman ortaya çıktı biliyor musunuz? Peki, bugün insanı anlayabilmek için psikologlar hangi yaklaşımları kullanıyorlar? Tümünü. Çünkü adı üstünde “yaklaşım”, yasa değil ve bu da psikolojide kaçınılmazdır: Her yaklaşım doğrudur, ama eksiktir; zaten tam olsaydı, fizik bilimlerdeki gibi psikolojinin de “yasaları” olurdu. Bu arada hemen soralım: Pekiştirme ilkeleri artık geçersiz mi oldu da, *alternatifini* çıkarıyoruz? Skinner iyi ki yaşamıyor! Yaşasın “yapılandırmacı” yaklaşım! Elbette ki yaşasın; ama yapılandırmacı yaklaşım yeni ve alternatif mi? Peki, *yapılandırmacı yaklaşım, bir ölçme yaklaşımı mı, eğitim yaklaşımı mı?* Hemen belirtmek gerekir ki, (eğitimde de, yeni

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

olanı arayanlar, lütfen Köy Enstitülerimizin tarihine ve “Pestalozzi Okulu”na baksınlar (Binbaşıoğlu, 1993; Tonguç, Gündüzalp, ve İnan, 1962).

Bir başka söylem de, “nicel araştırmalar yerine alternatif nitel araştırmalar”ın bireyi anlamada daha önemli ve gerekli olduğu yönündedir. Bu, sav neresinden tutulursa tutulsun, tutanın elinde kalacak cinstendir. Tekrar edelim ve merak edenlere de bilim tarihini gösterelim: Ölçmesiz bilim olmaz! Her şeyden önce, nitel olan bilimsel araştırma değil, veridir. Nitel veri ise, “nitel araştırmacıların” temelden karşı çıktığı deneysel çalışmalarda bile (ki, çoğunlukla) kullanılır: “Öntestte şu kadar denek vardı, sontestte şu kadar kaldı” gibi. Nitel veriler içinse, zaten (yine “nitel araştırmacıların” şiddetle karşı çıktığı) istatistiksel hipotez test etme tekniklerinden bir yığın parametrik olmayan analiz tekniği vardır (Siegel, 1977). “Efendim, biz olayı sadece betimliyoruz, hipotez testi ile uğraşmıyoruz, o nicelcilerin işi” deyip, yüzde ya da oranları verip “büyüktür-çoktur” çıkarımları yapabilir misiniz? Bir diğer dayanak, “az sayıda birey”dir. Deneysel psikoloji ve klinik psikoloji ile rehberlik ve danışmanlık psikolojisi, bireyi tanıma teknikleri ve tek denekli araştırmalarla (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997; Özgüven, 2002) doludur. Skinner, öğrenme ilkelerini bir tek fare veya güvercinle araştırmış ve biçimlendirmiştir; sokaktaki insanlarla ‘röportaj’ yaparak değil! “Nitel araştırma”dan *yapılandırılmamış veri toplamak* kastediliyorsa, bunu savunanların, bir bilimcinin yapılandırılmamış veri toplasa da onları sonradan yapılandırıp sayılara dökmesi ve hipotezlerini test etmesi gerektiğini bilmeleri gerekir; yoksa *bilimsel iletim* olamaz, olmayınca da ileri sürülenin *test edilmesi* olanaklı olamaz ve yapılan şey de “sokak sohbetinden” öteye geçemez. Peki, o zaman niye ‘içerik analizi’ne gerek duyuluyor? “Benim derdim hipotez test etmek değil, bulgu ve bilgilerin geçerliği değil, genelleme yapmak değil” diyorsanız; o zaman sizin yeriniz bilim camiası olamaz. Bunun için lütfen temel bilim felsefesi ve bilimsel araştırma yöntemleri kitaplarına başvurunuz. Ha, eğer iddianız bu yönde ise, bir de lütfen yenice çıkmış “nitel araştırma yöntemleri” kitaplarında, yöntem diye sunulanların veri toplama yöntemi mi, analiz tekniği mi olduğunu sorgulayınız; yeni bir paradigma olup olmadığını rahatlıkla keşfedebilirsiniz (Erkuş, 2008 ve 2009).

“Siz hala ‘lecture’lık mu yapıyorsunuz; bırakın bunları, bilgi vermeyi, çocuklar her şeyi kendileri arayıp bulur ve keşfederler.” Bu söylemden bu yana, bir kişi oğlunun hala diferansiyel denklemleri keşfetmesini bekliyor, yaşı 25 oldu; belki 75’inde bulur. Bilgi olmadan, bir şey kavranabilir mi; kavranıp özümsemmeden uygulanabilir mi? vs... Bunun için, “pis” davranışçı Bloom’a bakılmasına gerek yok, sadece Piaget’in kitaplarını okumak ve yaklaşımını özümsemek (assimilation-accomodation) yeter (Piaget, 1999). Şu meşhur yeni eğitim yaklaşımımızdan sonra, büyük bir süre öğretmenlerimiz şöyle yaptılar: “Laissez faire laissez passer!” Şimdi o öğrenciler yavaş yavaş üniversitelerimize gelmeye başladılar; sakın ağlanmayalım! Bilgi en temel bilişsel kazanımdır ve de onu hatırlamak en temel bilişsel yetenektir. Bir eğitim alanının ağırlıkla beceriye (ki, o bile temel bilgilerin kazanılması ile ilgilidir) dayanıp dayanmaması ile “bilginin tu kaka sayılması” arasında nasıl bir korelasyon vardır? Örneğin güzel sanatlar eğitimi ile matematik eğitimi arasındaki *nüans farkının difransı* ne acaba? Çağımız bilgi çağı mı, yoksa yığınla kirli bilgi içinden doğrusunu seçmek ve bilgi üretmek çağı mı? İkincisini savunmak ile “bilgi”yi (vermeyi de) mahkûm etmek aynı şeyler mi?

Daha pek çok “yeni” fikirler ortaya konabilir ve irdelenebilir. Bu noktaya nasıl gelindi? “Neden gelindi” sorusunun yanıtı, biraz daha komplo teorilerini aratacak cinsten olduğu için onu sona saklayalım. “Nasıl gelindi”yi, öncelikle bizlerin yaptığı yanlışlardan hareketle ele alalım; çünkü, “düşman dışarıda” demek çok kolay bir çözümdür. Şimdi bu içsel yanlışlarımızı sıralayalım ve itirazı olanlara da kaynakları gösterelim.

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

1. Her şeyden önce yanlış olan, eğitim politikalarından çok, sınıf uygulamalarıdır: 1924 yılı Milli Eğitim Programları da dâhil olmak üzere, hiçbir ulusal programımızda, “*öğretmen merkezli eğitim yapılacaktır, ezberci eğitim yapılacaktır*” yönünde bir ilke veya yönerge bulunmamaktadır. Üstelik Köy Enstitüleri deneyimimiz zaten bunu boşa çıkarmaktadır. Öğretmenlerimiz, ama kalabalık sınıflardan, ama ücret politikalarından ama başka nedenlerden “Abidin gibi işin kolayına kaçarak” yapmaları gerekenleri yapmadılar, yapamadılar. Eğitim politikaları ne olursa olsun, eğitimin en yumuşak karnı sınıftır. Peki, nasıl öğretmen yetiştiriyoruz, çıkan üründen memnun muyuz? Peki, öğretmen yetiştirenler ne kadar eğitici, üretenden memnun muyuz?
2. Yine öğretmenlerimiz (hepsi EÖD dersleri almalarına ve çoktan seçmeli maddelerle de daha üst düzey yeteneklerin ölçülebileceğini öğrenmelerine rağmen), iş yüklerinden olsa gerek, işin en kolayına kaçıp, ağırlıkla “bilgiyi hatırlama” düzeyinde maddeler hazırladılar (deneyimlerinizden bilmeniz gerekir, daha üst bilişsel düzeyde madde üretmeye kalkın bakalım, ne kadar zaman ve emek harcayacaksınız). Bunda ölçmecilerin ve ölçme araçlarının suçu ne? Biliyoruz ki, *ölçme biçimimiz, öğrencinin ders çalışma veya sınav hazırlanma biçimini de etkilemektedir*. Büyük çoğunlukla bilgiyi hatırlama düzeyindeki maddelerle karşılaşan bir öğrenci ne yapar; sınav gecesi sabahlar ya h(af)ızlık (ezber) ya da h(ırs)ızlık (kopya) yapar. Şimdi neden yakınıyoruz ki, bunları bizler yaratmadık mı?
3. Yine öğretmenlerimizin önünde proje, gezi, sunum, vb ile açık uçlu maddelerin (sanıldığına aksine, büyük olasılıkla ülkemizde en çok da bu tür maddelere başvurulmuş ve başvuruluyor olabilir) kullanılması yönünde bir engel mi vardı?
4. Peki, ‘güzel ve yalnız’ ülkemizin “bir avuç” olan eğitimde ölçme ve değerlendirmecileri, bizler nasıl eğitim verdik, nasıl kitaplar yazdık? Bu yanlışları sakın olumsuz pekiştirmiş olmayalım?
 - a) Kaç tanemizin dersinde ya da kitabında 1-0’lı (dichotomously) puanlanan maddeler dışında maddelere değinildi, işlendi? Örneğin, “madde güclüğü (p) eşitliği nedir” diye sorulsa, büyük çoğunluğumuz; “doğru cevap sayısının, tüm gruba oranı” diyeceğiz. Peki, çoklu (polytomously) puanlanan (örneğin açık uçlu) maddeler için bir p önerimiz var mı? Madde ayırt ediciliği için çift-serili korelasyondan başka bir teknik?
 - b) Kaç tanemizin dersinde ya da kitabında, eğitimde *başarı ve yetenek* dışında bir özelliğin kazandırılması ve de ölçülmesi gerektiğinden söz edildi? Şimdi mi keşfedildi, eğitimde tutumlar, ilgiler gibi duyuşsal özellikler? Eğitimde ölçme ve değerlendirme, psikometrinin bir uygulama alanıdır; kaç tanemiz psikometrinin altında yatan psikolojik süreçlere ilişkin eğitim aldı, alma gereği duydu?
 - c) Kaç tanemizin dersinde ya da kitabında, M. F. Turgut’un (1983) yıllar önce yazdığı “puanlama anahtarı”na yer verildi; bu yeni mi keşfedildi? Değerlendirme ölçekleri, psikometride 1920’lerden beri geçmekte ve incelenmekteydi; şimdi mi keşfettik?
 - d) Kaç tanemizin dersinde ya da kitabında, çoktan ölçmenin çöplüğüne gitmiş olan “görünüş (face) geçerliliği” ve “kullanışlılık” “ölçme araçlarının özellikleri” arasında hala yer almaktadır?

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

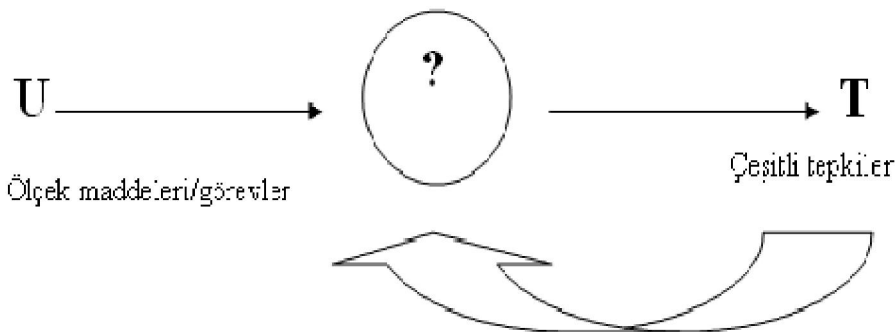
Yeni ve alternatifler aramak yerine, Anadolu halkının sözü gereği, “çuvaldızı önce kendimize batırmamız” gerekmiyor mu? Puan ve para kaygısıyla bir hafta içinde yazılıveren editörlü kitapların bunda hiç mi payı yok?

Eleştiriye Açık Bazı Açıklamalar

1. Eğitimin *nasıl* yapılacağı ile *ölçülecek özellikler* ayrı konulardır. Yapılandırmacı yaklaşım, eğitimin nasıl verileceği ile ilgilidir; ölçmenin nasıl yapılacağı ile ilgili değil. Eğitim nasıl verilirse verilsin, kazandırılacak davranışların içeriği bilişsel, duyuşsal ve davranışsaldır ve bunların da nasıl ölçüleceğine ilişkin psikometri literatürü çok zengindir. Bizlere düşen bunlarla ilgilenmek değil, ölçmeyi ne kadar gerçeğe yaklaştırırız olmalıdır; bu da temel çalışmalardan geçmektedir. Aksi halde, *eğitimde program geliştiricilerin* girdabına yakalanmaktan kurtulamayız.
2. Yeni bir şematik gösterimle neyin yeni-alternatif, neyin geleneksel olduğunu burada açıklamaya çalışalım (aşağıdaki kısım, Erkuş, 2011; yayınlanmamış ders notlarının bazı parçalarından bir araya getirilmiştir):

Ölçülecek özelliğin ne olduğu ve nasıl görünebilir kılınacağına bağlı olarak, psikolojik ölçme iki şekilde gerçekleştirilir.

1. Doğrudan öz bildirim (self-report)-içgözlem: Bu tür psikolojik ölçmede, önceden yapılandırılmış (geliştirilmiş) bir uyarıcılar takımı (ölçek) bireye sunulur, bunun bireydeki sadece ilgili psikolojik özelliği uyardığı sayılıısıyla, birey de kendinde varolan özelliğin büyüklüğüne göre *önceden belirlenmiş standart tepki kategorilerine tepkide bulunur* ve sonra bu tepkiler uygun şekilde sayılır/toplanır (sayma işlemi tartışmaya açıktır, sonraki yazılarda bunu da tartışalım) ve bireyin ilgili psikolojik özelliğe sahip oluş derecesi hakkında bir ölçme işlemi yapılmış olur. Çoğu psikolojik özellik bu tür ölçmeye uygundur. Bu tür psikolojik ölçmeyi şu şekilde şemalaştırabiliriz:

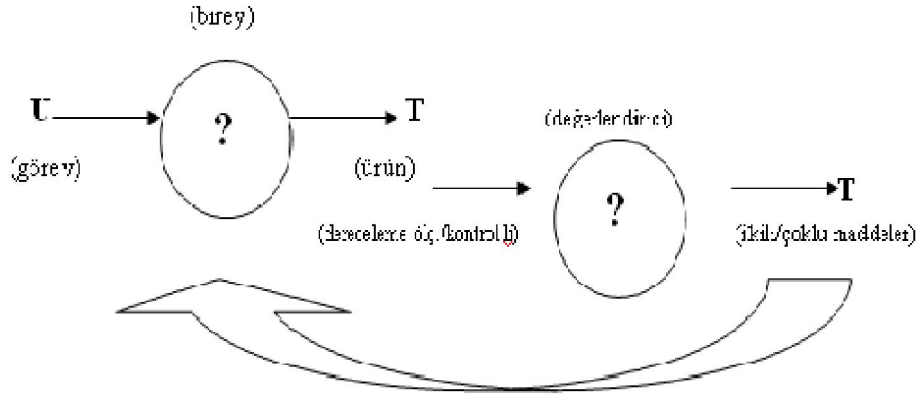

Şekil 1: Öz bildirimli ölçme

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

Ölçme, elbette uyarıcılar takımının çok iyi yapılandırıldığı sayılıısıyla, bu anlamda bir durum saptamadır; ölçme sonucu da ölçümdür.

2. Dolaylı öz bildirim-dış gözlem: Bu tür ölçme özellikle, psikolojik temelli *beceri* ölçümleri için uygundur. Örneğin, kompozisyon yazma becerisi gibi. Kompozisyon yazma becerisi, bir kompozisyon yazma *bilgi* testi veya kompozisyon yazma becerisi *algısı* ölçeceği ile ölçülemez.

Şekil 2: Değerlendirici aracılığıyla ölçme

Bu tür ölçmede, önce bireyin psikolojik temelli becerisini ortaya çıkarabilmesi için bir görev (uyarıcı) verilir; birey kendi psikolojik bilgi işleme süreçlerine bağlı olarak bir ürün ortaya çıkarır (tepki). Sonra, bu ürünün aracılığıyla bireyin psikolojik temelli becerisini ölçebilmek için o ürünü ortaya çıkarmada gerekli olan kritik davranışların (ölçütler) ve uygun tepki kategorilerinin yer aldığı bir **değerlendirme ölçeği** (derecelemeli ölçek veya kontrol listesi) *geliştirilir*. Daha sonra bir *değerlendirici* aracılığıyla da değerlendirme ölçeğindeki ölçütlere ürünün ne derece uyduğu “puanlanır”. Bu tür ölçmede de amaç yine bireyin ilgili özelliğinin ölçülmesidir; sadece bireyin daha önceden yapılandırılmamış tepkilerinin sonradan yapılandırılarak bir insan-aracı tarafından puanlanıp ölçülmesi söz konusudur.

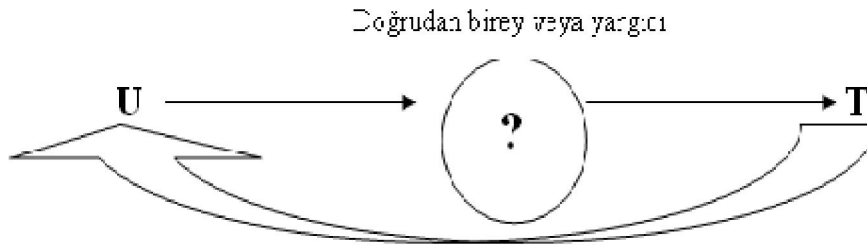
Yukarıdaki iki tür ölçme birbirine asla alternatif değildir; *hangisinin kullanılacağı sadece ölçülecek özelliğe bağlıdır*. Eğitim politikalarının değişmesiyle birlikte insan özellikleri de değişmez, neyin-nasıl (bu da eğitim politikaları ve program geliştirme ile ilgilidir) kazandırılacağı ön plana çıkar. Yoksa, eğitimin eskiden beri beceri kazandırma hedefi olagelmıştır ve beceri de eskiden beri böyle ölçülegelmıştır. Endüstri meslek liseleri, mühendislikler, güzel sanatlar gibi alanlarda beceri ancak böyle ölçülebilir. Sorun şudur: Bireyin becerisini ortaya çıkaran psikolojik özelliğini doğrudan ona “puanlatarak” ölçemeyeceğimize göre, bu psikolojik özelliğin yansıması olan ürün nasıl ölçülebilir hale

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

getirilecek? Bu da karşımıza değerlendiricinin kendi zihinsel ölçütlerine dayalı en gevşek (holistic) olan puanlamadan (öznel), somut-ölçülebilir ölçütlere göre hazırlanmış ve geliştirilmiş değerlendirme ölçeklerine dayanarak (analytic rubric) puanlamaya (daha nesnel) kadar çeşitli seçenekleri karşımıza çıkarmaktadır; yoksa alternatif olan herhangi bir şey bulunmamaktadır. Beceri ölçümünde, bunun yerine bilgi testi kullanmak işe yarar mı? Kaldı ki, bu sorun *psikometrik ve izlenimci yaklaşım* adı altında psikometride tartışılmıştır (Cronbach, 1970). Puanlama konusu ileride (sonraki yazılarda) daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Burada dikkate alınması gereken bir başka nokta ise, bu tür ölçmede bireylerden ve değerlendiricilerden iki değişim (variation) kaynağının olduğudur ki bu da genellenebilirlik kuramı (Cronbach, Gleser, Nanda & Rajaratnam, 1972) içinde öteden beri incelenmektedir.

Farkın farkını fark ettirebilmek için bir de ölçek geliştirmeyi şemalaştıralım:

Psikolojik ölçek geliştirme, bireyin ölçülmesi amaçlanan sadece ilgili özelliğini uyaracak uyarıcılar takımını ve bu uyarıcılara uygun tepki kategorilerini oluşturma süreci ve işleminin kendisidir. Bu süreci ve işlemi de şu şekilde şematize edebiliriz:

Şekil 3: Ölçek geliştirmenin gösterimi

Bu açıklamaların tartışmaya açık olduğu belirtilmişti; bu nedenle, verilecek yanıtların yine bu köşede yer alması, aynı okuyucunun karşılaştırma yapabilmesi için yararlı olacaktır. Bu yazının başında sözü edilen psikolojik engellerimizi aşabilirsek, güzel şeyler ortaya çıkabilir: Bu durum hem bu satırların yazarı hem de eleştirecekler için geçerlidir, yoksa bilim yapamayız; yapılanlar “kendi kendimizi tatmin”den öteye geçmez. Bu bakımdan bu köşenin de böylesi bir etik geleneği başlatmada yararlı olacağı ileri sürülebilir.

Tüm Bunlar Neden Gündeme Geldi: Bir ‘Komplo’ Teorisi

“Mademki, yeni ve alternatif diye sözü edilen yaklaşım, yöntem ve araçlar eskiden beri vardı, şimdi neden gündeme geldi” sorusu, ister istemez gündeme getirilen diğer kavramlar ve gelişmeleri birlikte ele almayı zorunlu kılıyor: *Neden* tüm bunlar son 10-15 yıldır ve eş zamanlı gündeme oturdu?

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

Bu nedeni deneysel olarak test edemeyeceğimize göre, denemelik bazı çıkarımlar yapabilmekten başka bir seçenek kalmıyor. Bu nedenle, aşağıdakiler tamamen spekülasyon görüşleridir, hele günümüz koşullarında itibar edilmemesi okuyucunun yararınadır.

1. Bilim, insanlığın üretebildiği en iyi bilgi üretme yolu olduğunu artık kanıtlamıştır. Kök hücre çalışmaları, DNA yapısı, klonlama, Higgs parçacığı gibi çalışmalar geleneksel inanç dayanaklı görüşleri kökünden sarsmış, önce Bathlemios'un dünya merkezli, sonra Aristoteles'in insan merkezli vb görüşleri tarihin çöplüğüne gönderilmiş; evrim, kuram olmaktan yasa olmaya evrilmiştir. Vatikan, Galileo'ya 1600 yıllık itibarını iade etmiş ama 18 yeni günah listesi de açıklamak durumunda kalmıştır (onlar da evriliyor). Bu gidişe bir dur denmeliydi. Bu konuda, Amerikan Evangelist kilisesi öncülüğünde, tüm dünyada bir furya başlatıldı: Bilim, bir din değildi, bir ideoloji değildi; bilim kitaplarını ve bilimcileri ortadan kaldırmak bunca yıllarda pek bir işe yaramamıştı; ne yapmalıydı; yapılacak şey *bilimi bilim yapan yöntemine* yine "bilimciler" aracılığıyla saldırmaktı ve öyle de yapıldı. Son 10-15 yıllık "yeni" kavramlara bir göz atılırsa rahatlıkla bu saldırı görünür hale gelebilir. Bilim ve ölçmenin geçerli olmadığı kanıtlandı veya geçersizliği ortaya çıkarıldı mı da, "söyleşi" parçaları bilim diye yutturulur oldu?
2. Dünya tek kutuplu hale geldi; büyük kitlelerin özlemlerini kanalize edebilecekleri arayışlar en azından geçici de olsa psikolojik yıkımla birlikte çok azaldı. Dünyada paylaşılacak toprak kalmadı; pazarda ise artık bilgi üreten egemen hale geldi. Öyleyse, bilgi üretimi belirli ellerde temerküz edilmeli; birim zamanda daha az bireyle daha çok üretimden dolayı işsiz kalan büyük kitlelere de yeni bir deli gömleği giydirilmeliydi: Bugün tüm dünyada yaygınlaştırılan dinsel akımlar, ikinci bir Ortaçağ görüntüsü vermiyor mu? Bunların zamanlaması ile bilime saldırının zamanlaması örtüşüyor mu?

Ne Yapmalı?

Öncelikle farkın farkını fark etmeliyiz, ölçme de aslında burada yatar. Ağaca bakarken ormanı, ormana bakarken ağacı kaçırmamalıyız (istatistikteki farklılık ve benzerlik –merkezi eğilim/değişim-ölçülerine ne kadar da benzer). Özellikle, ölçme ve değerlendirme alanı çalışanları kendi alanlarına sahip çıkmalı, bıkmadan usanmadan "bilimin ölçmesiz yapılamayacağı" temelinde öncelikle de biz az gelişmiş ülkelerin az gelişmiş akademisyenlerini aydınlatmaya, mevzimizi sağlamlaştırmaya çalışmalıyız. Bunun yolu da öncelikle kendi içimizdeki ortak akli oluşturmaktan geçmektedir. Eğer bu süreci kişiselleştirmeden bu ortak akli oluşturabilirsek, deli gömleğini yırtabiliriz; aksi halde, bu onulmaz yaraların gelecekte onarılması çok daha zor olacaktır. Bu yazının en temel ve öncelikli amacı bu farkındalığı yaratıp, ülkemizde eksik olan cesur ve uygarca bir tartışma platformu yaratmaktır.

Kaynaklar

- Binbaşıoğlu, C. (1993). *Çağdaş eğitim ve Köy Enstitüleri: Tarihsel bir çerçeve*. İzmir: Etki Ofset
- Cronbach, L. (1970). *Essentials of psychological testing (3rd edition)*. Harper and Row.
- Cronbach, L.J., Gleser, G.C., Nanda, H., & Rajaratnam, N. (1972). *The dependability of behavioral measurements: Theory of generalizability for scores and profiles*. New York: John Wiley.
- Erkuş, A. (2008). Bilimsel araştırmaların nitel olup olamayacağı üzerine akıl yürütme. Ed. Nazmi Kozak, Prof. Dr. Fermani Maviş anı kitabı'nda, Anadolu Üniv. Yay. 479-484.

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.

- Erkuş, A. (2009). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Erkuş, A. (2011). *Psikolojik ölçme ve ölçek geliştirme*. Basılmamış Ders Notları.
- Farr, J. L. (1997). *Organized I/O psychology: Past, present, future*. Pennsylvania State University Society for Industrial & Organizational Psychology, Inc.
- Kırcaali-İftar, G. ve Tekin, E (1997) *Tek denekli araştırma yöntemleri*. Ankara: TPD Yayınları.
- Turgut, M. F. (1983). Eğitimde ölçme ve değerlendirme ve metodları. Ankara: Nüve Matbaası.
- Özgüven, İ. E. (2002). *Bireyi tanıma teknikleri*. Ankara: PDREM Yay.
- Piaget, J. (1999). *Çocukta zihinsel gelişim*. Cem Yayınları
- Siegel, (1977). Parametrik olmayan istatistiksel teknikler. Çev. Yurdal Topsever, AÜ DTCF Yayınları
- Thissen, D. ve Wainer, H. (2001). *Test scoring*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Tonguç, İ. H., Gündüzalp, F. Ve İnan, M. R. (1962). *Pestalozzi ve devrim (çeviri)*. Ankara: İmece Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

*Bu yazıda hiçbir kimse şahıs olarak hedef alınmamış, genel bir soruna değinilmek istenmiştir. Kişisel ve psikolojik kaygılarımızı aşma umudu her şeyin üstündedir. Bu bakımdan, bu yazının yazarı da ikna edilmeye açıktır.